

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav slavistických a východoevropských studií

Petra Slámová
obor VES - rusistika

**PAVLÍK MOROZOV A JEHO ROLE V KOMUNISTICKÉ VÝCHOVĚ
SOVĚTSKÉ MLÁDEŽE**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Stanislav Rubáš Ph.D.

Praha, únor 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Petra Slámová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra / ústav: Ústav slavistických a východoevropských studií

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Petra Slámová

Datum narození: 18. 2. 1985

Kontaktní adresa: 17. listopadu 1068, 277 11 Neratovice

Obor studia / kombinace: VES Rusistika

Diplomní obor: VES Rusistika

Název práce v češtině: Pavlík Morozov a jeho role v komunistické výchově sovětské mládeže

Název práce v angličtině: Pavlik Morozov and His Role in the Communist Education of Soviet Youth

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Rubáš, Ph.D.

Konzultant: Prof. PhDr. Milan Hrala, DrSc.

Pokyny k vypracování:

Diplomantka se nejprve seznámí s problematikou výchovy sovětské mládeže prostřednictvím vybrané dobové výchovně-vzdělávací literatury (A. S. Makarenko a další). Vytvoří si tak základní referenční rámec, k němuž bude posléze vztahovat jednotlivá detailní zjištění získaná na základě strukturní a významové analýzy díla Vitalije Gubareva Pavlík Morozov. Příběh o dětském národním hrdinovi bude zkoumat na základě jeho různých literárních verzí, zpracovaných v několika různých žánrech (novela, poéma, divadelní hra), a pokusí se na základě detailní analýzy ukázat nejdůležitější ideové motivy a způsob rozvíjení děje – na pozadí norem a konvencí sovětské literatury pro děti. V závěru práce diplomantka zobecní výsledky analýzy jednotlivých motivů a významů zkoumaného díla ve vztahu k

jejich výchovně-ideologické funkci a pokusí se nastínit manipulační a propagandistické strategie daného typu literatury.

Doporučená literatura:

- Barcalová, V. *Sovětsští autoři dětem a mládeži: Výběrová bibliografie literatury pro děti a mládež v rámci výchovného systému „Kultura mládeži“*. Plzeň 1977.
- Benculáková, V. *Deti a mládež v ruskej a sovietskej literatúre*. Košice 1967.
- Družnikov, J. *Donosčik 001, ili voznesenije Pavlika Morozova*. Moskva 1995.
- Družnikow, J. *Rosyjskie mity: od Puszkina do Pawlika Morozowa*. Warszawa 1998.
- Dubrovinová, L.V. *Dětská literatura s hlediska úkolů komunistické výchovy*. Praha 1953.
- Figes, O. *Natašin tanec: Kulturní dějiny Ruska*. Praha-Plzeň 2004.
- Genciová, M. *Výbor z ruské a sovětské literatury pro děti a mládež*. Praha 1980.
- Gorkij, M. *O dětské literatuře*. Praha 1953.
- Kelly, C. *Comrade Pavlik: the rise and fall of a Soviet boy hero*. London 2006.
- Kopeckij, P. V. *Očerki po istorii ruskij i sovetskij detskij literatury s obrazcami iz proizvedenij avtorov*. Praha 1957.
- Makarenko, A. S. *Spisy*. Praha 1953.
- Russkije pisateli o literaturnom trude*. Leningrad 1956.
- Schierová, A. *Sovětská dětská literatura*. Praha 1952.
- Švrčková, M. *Vybrané texty z ruské a sovětské dětské literatury*. Olomouc 1974.
- Tenčík, F. [et al.]. *Sovětská literatura pro děti a mládež ve výchově socialistického člověka*. Praha 1953.
- Trnka, B. *Poznáváme zemi V. I. Lenina: Metodický text a bibliografie pro práci s knihou mezi dětmi do 15 let v lidových a školních žákovských knihovnách*. České Budějovice 1970.

Vedoucí práce (podpis):

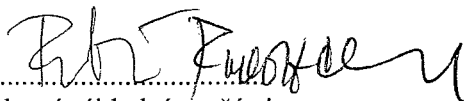

Datum zadání práce: 28. 6. 2007

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta (5)
Studijní oddělení
Praha 1, nám. J. Palacha 2, 116 38

L.S.

Vedoucí základní součásti:

Děkan:

Datum: 28. 6. 2007

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat PhDr. Stanislavu Rubášovi, Ph. D. za cenné podněty a připomínky a Mgr. Haně Vaňkové za rady a čas, který mi věnovala v průběhu psaní této práce.

Dále bych také ráda poděkovala svému nadřízenému, Ing. Petru Žateckému, za podporu a vytvoření takových pracovních podmínek, které mi napomohly k ukončení studia.

Petra Holmová

Obsah

1. Úvod	7
2. Pavlík jako vzor sovětských dětí	9
3. Tvorba mýtu	11
3.1. Proces tvorby mýtu	11
3.2. Pavlík jako nástroj propagandy.....	15
3.3. Sporná fakta	21
3.4. Pavlíkova duševní zaostalost	23
4. Verze Pavlíkova životního příběhu	25
4.1. Oficiální sovětská verze.....	25
4.2. Verze Jurije Družnikova	26
4.2.1. O knize Jurije Družnikova <i>Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова</i>	30
4.3. Verze Nikolaje Morozova.....	32
4.4. Přezkoumání případu	33
5. Fenomén udavačství	34
6. Další Pavlíci	36
7. Literatura o Pavlíkovi	39
7.1. Literatura pro děti a mládež a její výchovný vliv	39
7.2. Literatura věnovaná tématu Pavlíka Morozovova	40
7.3. Rozbor vybraných literárních děl o Pavlíkovi	42
7.3.1. V.G. Gubarev – Pavlík Morozov	42
7.3.2. V.G. Gubarev – Павлик Морозов, драма в четырех действиях и семи картинах	45
7.3.3. S.P. Ščiračev –Павлик Морозов, поэма.....	47
8. Sociologický průzkum	49
9. Závěr	50
10. Seznam použité literatury	51
11. Seznam příloh	53

1. Úvod

„Tichá obrovská Národní lež je oporou a spojencem všech tyranů.“¹

(Mark Twain)

Tématem mé bakalářské práce je „Pavlík Morozov a jeho role v komunistické výchově sovětské mládeže“. Jejím cílem je analýza mýtu postavy Pavlíka Morozova, která v sovětském období sloužila jako vzor pro výchovu „nového sovětského člověka“, v konfrontaci se skutečností.

V druhé kapitole, nazvané *Pavlík jako vzor sovětských dětí*, se budu věnovat významu a vnímání Pavlíka Morozova, který udal svého vlastního otce. Tímto činem dokázal, že si cení více zájmů státu než své vlastní rodiny. Díky svému hrdinskému činu se stal vzorem několika generací sovětských dětí.

Třetí kapitola objasňuje důvody a popisuje způsoby tvorby mýtu o Pavlíkovi. Sovětská vláda ponechala pouze kostru jeho skutečného životního příběhu, zbytek si dotvořila podle svých potřeb. Je zde uvedeno několik příkladů prostředků, jimiž se snažila socialistická propaganda dostat do podvědomí dětí vzor chování, který měly následovat.

Ve čtvrté kapitole jsou uvedeny tři odlišné verze Pavlíkova příběhu. Verze spisovatele Jurije Družnikova podrobně rozebírá jednotlivá fakta uváděná v oficiální verzi a na základě důkazů dokládá jejich smyšlenost či popírá jejich pravdivost.

Pátá kapitola se zabývá fenoménem udavačství, kterého se stal Pavlík Morozov symbolem. Udávání se stalo každodenním jevem, při kterém docházelo až k absurdním situacím.

Následující kapitola je věnována dětem, které si údajně vzaly příklad z Pavlíka a zopakovaly jeho hrdinský čin. Na příběhu Kolji Mjagotina je zřetelné, jakým způsobem byly upravovány různé příběhy pro záměry sovětské vlády.

¹<http://citaty.net/citaty-o-lzi/8>

V kapitole nazvané *Literatura o Pavlíkovi* se zaměřuji na literaturu věnovanou tématu Pavlíka Morozova, rozebírám zde tři vybraná literární díla a uvádím názory odborníků na literaturu pro děti a mládež.

V osmé kapitole uvádím výsledky sociologického průzkumu, uskutečněného v roce 2002. Tento průzkum byl zaměřen především na současné vnímání hrdinského činu Pavlíka Morozova z pohledu Moskvanů.

V závěru shrnuji poznatky z celé bakalářské práce.

2. Pavlík jako vzor sovětských dětí

Postava Pavla Trofimoviče Morozova (dále jen Pavlík) je velmi rozporuplná. Je důležité, ve kterém období Pavlíka posuzujeme. Již několik týdnů po jeho zavraždění z něj udělala sovětská vláda mocnou ikonu v panteonu komunistických svatých – stal se dětským mučedníkem. Jako příkladný pionýr byl dáván po celé sovětské období oficiálně za vzor několika generacím dětí. Pavlík představoval národního hrdinu a zároveň zosobnění jedné z největších „ctností“ socialistického období - udavačství. Nebál se udat svého otce, když zjistil, že škodí socialistickým zájmům. Chtěl nahlásit i další příbuzné, avšak ti se to podle oficiální verze dozvěděli a chlapce zavraždili dříve, než mohl uskutečnit své záměry. Jeho životní příběh napsaný na přímou objednávku Stalina sovětským spisovatelem Vitalijem Gubarevem patřil mezi povinnou školní četbu. Děti se na jeho příkladu učily, že loajalita ke státu musí převyšovat loajalitu k vlastní rodině. Také celé jedné generaci československých dětí byl Pavlík předkládán jako vzor chování správného pionýra. Kult Pavlíka zrodil kult donašečů, kteří se stali základem policejního státu. Tohoto chlapce si oblíbila sovětská propaganda, a proto mu byl udělen titul pionýra-hrdiny (герой-пионер) Sovětského svazu č. 1. V padesátých letech byla vytvořena *Čestná kniha Všesvazové pionýrské organizace* (Книга Почета Всесоюзной пионерской организации) a byl sestaven oficiální seznam pionýrů-hrdinů. Kniha nebyla pouze jmenným seznamem hrdinů, ale obsahovala také krátký popis jejich hrdinských činů. Paralelně byly tvořeny regionální seznamy – oblastní a městské „Čestné knihy“. Pavlíkovo jméno bylo zapsáno jako první do tohoto seznamu pionýrů-hrdinů v roce 1955, tedy až 23 let po jeho smrti.

Pro některé lidi se stal Pavlík symbolem oddanosti straně a vládě, pro jiné naopak symbolem zrady a otcovraždy. Jeho chování bylo protikladem vůči křesťanské morálce, která prosazovala krédo „Cti otce svého a matku svou“ a řídilo se komunistickou morálkou na základě hesla „Buď bdělý a ostražitý“.²

Záporný vztah dospělých lidí k Pavlíkovi byl z velké části ovlivněn tím, že se Pavlík stal symbolem tak výrazného sovětského jevu, jakým bylo udavačství.

² http://cs.wikipedia.org/wiki/Pavl%C3%ADk_Morozov

S počátkem období přestavby (перестройка) se tento vztah stal převládajícím. Příběh Pavlíka se proměnil v alegorii zrady a sám Pavlík v komunistického Jidáše. Jeho jméno se používalo pouze v negativním významu. Poslední dobou převažuje vnímání Pavlíka jako nevinné oběti propagandy sovětské vlády.

3. Tvorba mýtu

„Pravda jest obyčejně jednoduchá a krátká, lež a nesmysl bývají barvitější, ba fantastičtější. Proto slabé hlavě vyhovuje spíše lež než pravda.“³

(Josef Thomayer)

3.1. Proces tvorby mýtu

Během Pavlíkova života ho nikdo za hrdinu nepovažoval. Nikdo také nepsal o jeho hrdinském činu. Pavlík se stal hrdinou jen díky tomu, že byl v danou dobu takový typ hrdiny zapotřebí. Primárním cílem pracovníků OGPU bylo vraždou Pavlíka zastrašit rolníky a urychlit tak proces kolektivizace, nikoliv udělat z neznámého chlapce hrdinu (viz *Verze Jurije Družnikova*). V Centrálním výboru Komsomolu byl vytvořen plán propagandy Pavlíkova činu. Vedení vydalo příkaz zajistit napsání scénáře filmu a divadelních her pro dětská divadla a vydání knih o Pavlíkovi. Celý rok 1933 byl zasvěcen nikoliv boji s kulactvím (кулачество), ale výchově oddanosti stranickému vedení. Byla to výchova tzv. třetího pokolení, což byly děti narozené po revoluci. Tyto děti neznaly stará morální kritéria, a proto neměly s čím ta stávající porovnat. Pavlík se stal vzorem pro jejich výchovu, která spočívala v nenávisti k třídním nepřátelům.⁴

Tři sovětské spisovatelé (Pavel Solomein, Vitalij Gubarev, Elizar Smirnov) zasvětili svůj umělecký život vytvoření mýtu o hrdinském činu Pavlíka Morozova. Podle Jurije Družnikova si spisovatelé často za účelem napsání nových knih vymýšleli další fakta, která odpovídala jimi smyšlenému obrazu Pavlíka. Jelikož se jednalo o prestižní a velmi ceněné téma, docházelo mezi spisovateli k velké rivalitě. Například Vitalij Gubarev využil všech svých vlivných kontaktů, aby znemožnil Solomeinovi vydávání knih v Moskvě. Stejně

³ <http://citaty.net/citaty-o-lzi/5>

⁴ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 138 - 140.

tak Smirnov nesměl dále vydávat svá díla. Takto se Gubarevovi podařilo získat výhradní právo na vydávání knih o Pavlíkovi.⁵

Poté, co přišla do redakcí časopisů zpráva o Pavlíkově smrti, potřebovali novináři fotografii Pavlíka. Matka žádnou neměla, ale obyvatelé Gerasimovky našli skupinovou, dva roky starou fotografii⁶, která jako jediná nebyla do vydání knihy *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова* nikde publikovaná. Pavlík na ní však ani trochu nepřipomíná hrdinu. Nalevo od něj stojí jeho oficiální budoucí vrah Danila s červeným praporem v ruce. Podobizna Pavlíka byla vystřižena ze skupinové fotografie a poslána do redakce časopisu *Пионерская правда (Пионерская правда)*. V redakci mu vyretušovali křivý límec a ponechali mu jen holou šíji. Na skupinové fotografii měl velké smutné oči. Vypadal na ní mnohem mladší, než ve skutečnosti byl. Tato fotografie byla různě, podle potřeby, upravovaná. Bylo mu dokresleno sportovní tričko, kudrnaté vlasy a ruka držící knihu se symbolickým názvem – „Nová cesta“. Ve druhém vydání Velké sovětské encyklopedie má Pavlík novou čepici, sněhobílou košili a pionýrský šátek⁷ – je oblečen do školní uniformy, kterou zavedl Stalin po druhé světové válce. Také výraz tváře je vylepšen tak, aby odpovídal roli hlavního národního hrdiny. Pavlík vypadá na fotografii vystavené v Tavdinském muzeu starší. Jeho výraz tváře byl na fotografii změněn ze zachmuřeného na optimistický a cílevědomý, na krku má pionýrský šátek. Je to přímo dokonalý falsifikát.⁸

Vzhled skutečného Pavlíka nebyl pro postavu hrdiny příliš vhodný. Proto v redakci vytvářeli podobizny, které se více hodily pro zobrazení národního hrdiny.

Na dotaz, jak Pavlík doopravdy vypadal, existuje mnoho vzájemně si odporujících názorů. Podle učitelky Zoji Alexandrovny Kabiny měl jasné šedé oči (v roce 1932 to řekla Solomeinovi), v roce 1981 je popsala Juriji

⁵ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 153.

⁶ Viz příloha č. 1

⁷ Viz příloha č. 2

⁸ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 160 – 172.

Družnikovovi jako temné. Gubarev jim v říjnu roku 1932 přisoudil v časopise *Pionýrská pravda* barvu černou, přitom o měsíc dříve je ve stejném časopise označil za světle modré. Spisovatel Solomein je jednou popsal jako černé, podruhé jako modré. Naopak spisovatel Korjakov napsal v předmluvě knihy *Komunista Pavlík (Павка - коммунист)*, že byl Pavlík hnědooký. Také je možné najít obecnější popis jeho očí, které prý byly jasné, čestné a nebojácné.⁹

Všichni členové rodiny Morozovovy měli vysokou a statnou postavu, avšak Pavlík byl podle učitelky Zoji Alexandrovny Kabiny menšího vzrůstu. Jeho matka Taťána Semjonovna Morozovová (dále jen Taťána) o něm řekla, že byl maličký a hubený kvůli nedostatku jídla. Podle Solomeina byl vysoký a Gubarev ho popsal jako nejrychlejšího běžce ve vesnici - kostnatého a dlouhonohého.¹⁰

Pavlíkova matka si vzpomněla, že měl její syn na pravé tváři mateřské znaménko velikosti nehtu. Gubarev mu navíc pro zvýšení mužnosti a udatnosti přidal šrám nad pravé obočí.¹¹

Podle učitelky Isakové se Pavlík učil dobře, vyučování bral vážně a byl velmi disciplinovaný. Jak bylo uvedeno v časopise *Tavdinská pravda (Тавдинская правда)*, měl velmi rád své bratry a staral se o ně. Učitelka Kabina, která ho znala mnohem lépe, tvrdila pravý opak. Podle ní Pavlík nemohl pomáhat jiným s výukou, protože sám navštěvoval školu jen jednou za čas. V poznámkovém bloku Solomeina jsou následující zápisky - rád se pral, kouřil a zpíval neslušné písně. V tištěné podobě Pavlíkovo kouření nabírá zcela jiný rozměr – Pavlík nabádá jiné dítě, které si chce zapálit papirosku, aby nekouřilo, protože kouření škodí zdraví. Na dotaz, co dělal Pavlík rád ve volných chvílích, potvrdila učitelka Kabina poznámky spisovatele Solomeina. Také rád ostatní dráždil a otravoval. Lazar Bajdakov, příbuzný Morozovových, o něm prohlásil, že byl jednoduše darebák – chodil po vesnici jako otrhanec, vždy hladový. Kvůli hladu

сидит ?

⁹ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 172 – 173.

¹⁰ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 173.

¹¹ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 173.

byl také zlý - jen hledal, kde by mohl co udělat. Proto ho také ve vesnici neměli příliš rádi.¹²

Pionýrská uniforma, šátek, boty – to vše je jen výmysl. Pavlík chodil v láptích, plášť měl po otci - starý a roztrhaný. Ve vesnici mu říkali otrhanec. Pavlíkova spolužačka Matrjona Korolkova řekla Družnikovovi, že byl Pavlík ve škole nejspinavější ze všech, protože se nemyl. Podle jejích slov na sebe děti Morozovovy při hádkách vzájemně močily a pak šly v tomto stavu do školy. Pavlík prý vždy nesnesitelně páchl močí.¹³

Pavlík byl také zobrazen na fotografii s učebnicí v ruce jako nenasytý čtenář a sečtělý ideový vůdce dětí. Básník Alexandr Jašin napsal do časopisu *Komsomolská pravda* (*Комсомольская правда*), že Pavlík už od dětství cítil celou svou čistou duší velikou pravdu a poctivost myšlenek politické strany Lenina a Stalina. Jiní autoři mýtu psali o jeho oddanosti straně a ideologické zralosti.¹⁴

Mnoho bylo také napsáno o jeho bezmezné statečnosti. Podle první verze spisovatele Smirnova v době vraždy před vrahy Pavlík utíká. V pozdější verzi se Pavlík naopak snaží Feđu zachránit tím, že se pokusí zastavit vrahy vlastním tělem.¹⁵

Někteří autoři lhali záměrně kvůli určitému cíli. Například spisovatel Smirnov, který se zúčastnil ve funkci zpravodaje časopisu *Pionýrská pravda* soudního procesu s Pavlíkovými vrahy, záměrně uvedl, že bylo Pavlíkovi 15 let, přestože dříve v jiných materiálech uváděl nižší věk. Tento věk se mu hodil pro přirovnání k Leninovu citátu: „Ta generace, které je nyní 15 let, uvidí komunistickou společnost.“

2
system

¹² ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 173-174.

¹³ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 174.

¹⁴ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 174.

¹⁵ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 174 – 175.

Časopisy požadovaly nové materiály o národním hrdinovi, které ale nebylo už odkud vzít. Z tohoto důvodu bylo nutné vymyslet nové podrobnosti. Gubarev psal v *Pionýrské pravdě*, jak byl Pavlík nemilosrdný k nepřítelům, ale současně se choval velice přátelsky k ostatním, starostlivě vysvětloval dětem i dospělým jejich chyby... Smirnov zase psal, jak Pavlík aktivně odhaloval třídní nepřátele. Téměř každý den dělal dětem přednášky, při kterých jim vysvětloval podstatu boje proti třídnímu nepříteli a vyzýval je k boji s kulactvím.¹⁶

Dnes to zní sice jako ironie, ale v době tvorby literárního a politického mýtu mezi sebou autoři dokonce soutěžili ve vymýšlení nových zásluh zavražděného chlapce. Skutečný Pavlíkův život se však vůbec tomu vymyšlenému nepodobal.

3.2. Pavlík jako nástroj propagandy

V historii lidstva nedosáhlo žádné dítě tak obrovské slávy. Nejprve Pavlíka využívala sovětská vláda v boji proti kulakům¹⁷. Dva roky poté ho začala využívat také jako kladného literárního hrdinu. Maxim Gorkij ho prohlásil za vzor pro napodobování na prvním Sjezdu sovětských spisovatelů v roce 1934. Tento ve své době velmi významný spisovatel nazval Pavlíka „jedním z malých zázraků naší doby“.¹⁸ V třicátých letech se stalo jméno Pavlíka symbolem boje za kolektivizaci¹⁹. Po jeho smrti vytvořila sovětská vláda z Gerasimovky vzorový kolchoz²⁰. K vesnici položili asfaltovou cestu (jednu z mála v této

¹⁶ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 175.

¹⁷ **Kulak** (rusky кулак = pěst) je označení pro střední až bohaté rolníky. V roce 1914 tvořili asi 15 % ruských rolníků, v období tzv. Nové ekonomické reformy jejich význam ještě vzrostl. Žádná přesná hranice vymezující termín kulak ovšem nikdy neexistovala. Stalin v roce 1929 nařídil provést v rámci kolektivizace: „likvidaci kulaků jako třídy“. V praxi jim byla odebrána veškerá půda, byli likvidováni, tj. deportováni na Sibiř či utýráni v gulazích. Odhaduje se, že takto bylo zlikvidováno přes pět milionů kulaků, mimo jiné i za pomoci uměle vyvolaného hladomoru. Výsledkem byl natolik rozsáhlý rozvrat a propad zemědělské výroby v SSSR.

¹⁸ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 138 nn.

¹⁹ **Kolektivizace** (rusky коллективизация) je označení procesu přeměny individuálního soukromého zemědělství na kolektivní. Historicky se uskutečňovalo dobrovolným sdružováním rolníků do družstev, vytvářením státních zemědělských podniků, nebo znárodňováním.

²⁰ **Kolchoz** (rusky коллективное хозяйство) je zemědělské výrobní družstvo rolníků, kteří se dobrovolně sdružili ke společnému hospodaření na základě společného držení výrobních

oblasti), po které přijížděly autobusy s pionýry, kteří navštěvovali malé muzeum Pavlíka Morozova a místo, na kterém byl podle oficiální verze zavražděn²¹. Nedávno bylo v Gerasimovce zřízeno muzeum kolektivizace, jehož součástí je také místnost věnovaná místnímu hrdinovi.

Byly po něm pojmenovány také různé organizace – např. kolchozy, školy a pionýrské oddíly. Na jeho počest bylo vytvořeno mnoho děl v různých žánrech, od poémy až po operu. Z hudby mohu uvést jako příklad dílo skladatele Vitlina, kantátu pro symfonický orchestr se sborem s názvem *Pavlík Morozov*, stejnojmennou symfonickou poému leningradského skladatele Balaškina a operu Michaila Kraseva.

Dokonce o něm natáčel film, nazvaný *Бежин луг*²², uznávaný sovětský režisér Sergej Ejzenštejn. Ten se krátce před začátkem natáčení vrátil z Ameriky. Sergej Ejzenštejn přímo toužil natočit film o mladém člověku 20. století - o novém sovětském člověku, kterého viděl právě v Pavlíkovi Morozovovi. Scénář byl napsán dramaturgem a zároveň bývalým čekistou²³ Alexandrem Georgijevičem Ržeševským. Film se natáčel v Orlovské oblasti na Urale ve vesnici Spasskoe – Lutovinovo, které dříve bývalo panstvím spisovatele Ivana Turgeněva. Film měl zobrazovat dva typické jevy té doby, a to starou vesnickou chudobu a její protiklad - sovětské nadšení, techniku a ateismus. Jména hrdinů a děj byl pozměněn, avšak motiv zrady a smrti hlavního hrdiny byl ponechán. Podstatou filmového děje je vražda syna, který chtěl udat kulaky. Ti totiž plánovali zapálení kolchozního obilí. Mýtus Pavlíka ve filmu Ržeševského již nemá nic společného se skutečným příběhem. Tento film nebyl nikdy dokončen. Natáčení

prostředků a kolektivní práce. Kolchoz hospodaří na půdě, která je kolektivním vlastnictvím a kolchozu je přidělena k bezplatnému a trvalému užívání. Činnost kolchozu je upravena stanovami schválenými členskou schůzí (nejvyšší orgán) na základě vzorových stanov a respektuje zásady chozrasčotu. Spolu se sovchozy byly kolchozy hlavními výrobci zemědělské produkce v Sovětském svazu. Kolchozy byly vytvářeny násilně ve dvacátých a třicátých letech minulého století vládou SSSR vyvlastňováním půdy soukromých zemědělců.

²¹ Viz příloha č. 3

²² Viz příloha č. 4

²³ **ЧЕКА** - (rusky ЧК, ВЧК; Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией, спекуляцией и саботажем), celým názvem Mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí, spekulací a sabotáží, byla první ze série tajných policií v sovětském Rusku. Byla založena V. I. Leninem 20. prosince 1917, prvním představitelem této organizace byl F. E. Dzeržinskij. V roce 1922 byla přetvořena v GPU. Pětiletá existence organizace Čeka stála život odhadem 200 až 500 tisíc lidí.

bylo pozastaveno po zhlédnutí téměř hotového filmu Borisem Šumjackým, nejvyšším představitelem oddělení kinematografie, z důvodu jeho formalizmu a komplikovanosti jazyka.²⁴ Podle oficiální verze byl materiál nedokončeného snímku zničen německou bombou v době Velké vlastenecké války. Zničený film režiséra Ejzenštejna z roku 1935 byl o rok později N. I. Klejmanem a S. I. Jutkevičem obnoven v podobě fotofilmu.

Na téma Pavlíkova životního příběhu a především jeho „hrdinského činu“ vznikaly verše a různě upravené texty, které jej, pokud nebyly vytvořeny na vládní zakázku, převážně parodovaly. Jako příklad socialistické propagandy, která hodnotila činy Pavlíka jednoznačně pozitivně a dávala ho za vzor, uvádím píseň významného sovětského básníka, Sergeje Michalkova²⁵ z roku 1934, ke které složil hudbu maďarský skladatel Ferenc Sabo. Sergej Michalkov založil touto písní žánr opěvující fenomén udavačství. Další pionýrská píseň opěvující Pavlíka, s názvem *Здравствуй Морозов*²⁶, vznikla v sedmdesátých letech 20. století. Zajímavé je, že v textech písní se striktně nedodrhuje používání zdobněliny jména Pavlík, kterou začali používat tvůrci mýtu až po jeho smrti. V současné době ho téměř všichni znají pod tímto uměle vytvořeným pojmenováním, avšak za jeho života mu všichni říkali Pavel nebo zdobně Páška.

Песня о Павлике Морозове²⁷ (Sergej Michalkov)

Залегла тайга в тумане сером
От большого тракта в стороне.
Для ребят хорошим был примером
На деревне Паша-пионер.

²⁴ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 182.

²⁵ **Sergej Michalkov** je autorem textů dvou sovětských a současné ruské hymny, v letech (1970-1991) byl předsedou Svazu spisovatelů, po rozpadu SSSR zůstal ve vedení spisovatelské organizace, od roku 2005 je předsedou výkonného výboru Mezinárodní unie Svazů spisovatelů.

²⁶ <http://www.sovmusic.ru/text.php?fname=pavlik2>

²⁷ ВОЛК, Е., *Подвигу жить!*, Москва 1967, s. 51.

Был с врагом в борьбе Морозов Павел
И других бороться с ним учил.
Перед всей деревней выступая,
Своего отца разоблачил!

За селом цвели густые травы,
Колосился хлеб в полях жнивья.
За отца жестокою расправой
Угрожала Павлику родня.

И однажды в тихий вечер летний,
В тихий час, когда не дрогнет лист,
Из тайги с братишкой малолетним
Не вернулся Папа-коммунист.

Собирала ночь седые тучи,
Расходился ливнем дождь прямой.
Пионер, один из самых лучших,
Не вернулся в эту ночь домой...

Поднимал рассвет зарницы знамя.
От большого тракта в стороне
Был убит Морозов кулаками,
Был в тайге зарезан пионер.

И к убийцам ненависть утроив,
Потеряв бойца в своих рядах,
Про дела погибшего героем
Не забыть ребятам никогда!

Здравствуй, Морозов!

Здравствуй, Морозов!

Дай руку, Павлуша!

Время совсем не помеха для нас.

Громко сердца наши бьются, послушай!

Знаем и верим, ты с нами сейчас!

С нами ты в школе, в труде, на параде,

Прям и открыт твой решительный взгляд.

Правофланговый ты в каждом отряде,

Видишь, друзья твои рядом стоят!

Ты не боялся кулацких обзоров,

Смертью грозящих в неравном бою.

Ставил ты выше любых интересов

Честь пионера и совесть свою!

Был ты героем, бесстрашным героем!

В песне остался навек молодым!

Мы подрастём, новый город построим,

Площади имя твоё мы дадим!

Здравствуй, Морозов!

Дай руку, Павлуша!

Время совсем не помеха для нас.

Громко сердца наши бьются, послушай!

Знаем и верим, ты с нами сейчас!

Báseň Josefa Théra²⁸ s názvem *Pavlík Morozov*²⁹ je zástupcem uměleckých děl, která pojímají téma hrdinského činu Pavlíka Morozova z jiného než oficiálního úhlu pohledu. Tento autor mýtus Pavlíka ironizuje a jeho „hrdinství“ se otevřeně vysmívá. V básni odhaluje amorálnost sovětského udavačství.

Pavlík Morozov (Josef Thér)

Do pracovny Stalina
přišla hrozná novina
že v malé vsi na Sibíři
odhalili pionýři
jak kulaci straně škodí

Mezi chlapani Pavlík byl
co sabotáž objevil
Našel v díře obilí
jež kulaci ukryli
jako čeka velmi bděle
vystopoval nepřítel
Ničeho se přitom nebál
i tatíka svého udal

²⁸ Josef Thér vyučoval v první polovině šedesátých let vědecký komunismus na Právnické fakultě UK. V letech 1968 – 1973 psal převážně ironické až vulgární básně zaměřené proti Sovětskému svazu.

²⁹ THÉR, J., *Básně*, Praha 2003, s. 90.

Protože však mladý byl
tak se trochu prozradil
Dostal kuli z naganu
před příchodem orgánů
I když zemřel žije dál
neb se světcem fízlů stal.

Toto téma bylo v devadesátých letech natolik aktuální, že o něm britská rozhlasová a televizní společnost BBC natočila dokumentární film. Portréty Pavlíka zdobily stěny galerií, pohledy, poštovní známky, krabičky od sirek atd. Byly mu postaveny pomníky v Moskvě³⁰ (v roce 1948), Gerasimovce (v roce 1954) a Sverdlovsku³¹ (v roce 1957).³² Jeho moskevský pomník měl stát na místě, kde je dnes umístěn pomník maršála Žukova, avšak Stalin si umístění pomníku nakonec rozmyslel a nechal ho postavit v moskevské čtvrti Krasnaja Presňa. Pomník dětského udavače strhli Moskvané v srpnu r. 1991. Téměř stejný osud postihl i Pavlíkův pomník v Sverdlovsku, který byl také na počátku devadesátých let odstraněn.

Nikdy nebyla sečtena celková suma státních výdajů na propagandu zrady v době, kdy lidé umírali hlady.³³

3.3. Sporná fakta

Od té doby, kdy byl zpochybněn mýtus o Pavlíkovi Morozovovi, bylo zjištěno mnoho nových informací, díky kterým nezůstal v jeho oficiálním životním příběhu kámen na kameni. Jediné, co víme jistě je, že existoval chlapec se jménem Pavel Trofimovič Morozov, který byl na začátku září roku 1932 spolu se svým mladším bratrem Fed'ou zavražděn. Mnohé skutečnosti týkající se tohoto

³⁰ Viz příloha č. 5

³¹ Sverdlovsku byl roku 1991 navrácen jeho původní název Jekatěrinburg.

³² <http://demography.narod.ru/maxreed/pm2.html>

³³ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 152.

chlapce, byly zkresleny a poupraveny podle příkazu socialistické vlády za účelem propagandy vzorového pionýra.

Zřejmě nejvýznamnější mystifikací skutečného Pavlíkova života je fakt, že přestože byl chlapec nejznámějším sovětským pionýrem-hrdinou zapsaným v *Čestné knize Vsesvazové pionýrské organizace* na prvním místě, tak nikdy pionýrem nebyl. A co víc – zřejmě nikdy v životě neviděl ani pionýrský šátek. V Gerasimovce totiž v době, kdy Pavlík žil, neexistovala žádná pionýrská organizace. Z toho také vyplývá, že nemohl být ani jejím předsedou, jak se uvádí například v knize Vitalije Gubareva *Pavlík Morozov*. Za pionýra byl Pavlík prohlášen ihned po své smrti, což bylo rozhodujícím faktem pro vyšetřování. Díky jeho statutu pionýra spadala tato vražda do kategorie politického teroru.³⁴ Existuje několik verzí Pavlíkova vstupu do pionýrské organizace. V místním tisku se psalo, že byl do pionýrské organizace přijat v okresním městě Tavda, které se nachází 120 kilometrů daleko od Gerasimovky. Později upřednostnil spisovatel Solomein verzi, podle které byl založen pionýrský oddíl učitelkou Zojou Alexandrovnou Kabinou přímo v Gerasimovce.

Dalším faktem, který by nebyl vhodný pro vzorového pionýra je to, že byl věřícím. Oba chlapci pocházeli z hluboce věřící rodiny, a proto trávili mnoho času s místním popem. O nedělích dokonce sloužili v kostele. Bratři Morozovovi byli zavražděni při návratu domů z kostela, který se nacházel v sousední vesnici. Oficiální verze uvádí, že v den vraždy šli chlapci sbírat klikvu.³⁵

Posledním spornou informací, kterou bych zde ráda uvedla, je trest Trofima Sergejeviče Morozova (dále jen Trofim). Podle některých zdrojů byl odsouzen na 10 let do vězení (viz kniha V. Gubareva *Pavlík Morozov*), podle jiných na 10 let nucených prací, při nichž byl poslán na stavbu Bělomořského kanálu³⁶. Další zdroje uvádějí, že byl krátce po soudním procesu zastřelen. Dokonce existuje i taková verze, podle které byl Trofim po pár letech propuštěn a zbytek svého života dožil pod jiným jménem se svou druhou manželkou, kvůli které dříve opustil svou početnou rodinu.

³⁴ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s.74.

³⁵ http://lamo.narod.ru/hobbi/articles3_hobbi.html

³⁶ <http://nationalism.org/pioneer/pmorozov.htm>

Ráda bych také poukázala na mnoho jiných sporných faktů, která jsem uvedla v jiných částech mé práce, například viz *Tvorba mýtu* či *Pavlíkova duševní zaostalost*.

3.4. Pavlíkova duševní zaostalost

Podle blízkých známých byl Pavlík, hrdina dávaný za vzor všem sovětským dětem, duševně zaostalý. Například jeho spolužačka Korolkova o něm řekla, že byl slaboučký a často býval nemocný. Podle jejího názoru by mohl být normální, pokud by vyrůstal v obvyklých podmínkách. Rolník Bajdakov se o něm vyjadřoval jako o zaostalém chlapci. Podle vzpomínek očitých svědků, které shromáždil a uvedl ve své knize Jurij Držnikov, byl Pavlík fyzicky slabý, nemocný, nervní a nevyvážený chlapec. Sovětský hrdina totiž trpěl vadami řeči, díky kterým koktal, mluvil útržkovitě a ne vždy mu bylo rozumět, protože mluvil napůl rusky a napůl bělorusky. Měl také ubohou slovní zásobu, což je důkaz opožděného a zpomaleného rozvoje, při němž je narušena rozpoznávací schopnost. Současní psychologové považují nerozvinutost za dostatečný důvod pro zařazení do kategorie duševně zaostalých. Psychicky zaostalé dítě často nepřemýšlí nad svými činy, nepředvídá důsledky svého chování, a proto je zcela podřízeno aktuální situaci. U duševně zaostalého člověka se opožděně vytváří pocity, jakými jsou například svědomí, povinnost a odpovědnost. Člověka postiženého touto vadou je velice snadné navést, aby někoho urazil nebo provedl nějakou výtržnost. Konkrétně u Pavlíka se střídala období smutku a zlosti s euforií, při které byl šťastný a tropil hlouposti. Poté přišla apatie, ztráta zájmu a urážlivost. Tyto jevy vysvětlují skutečnost, že ho různí lidé vnímali odlišně. Pavlík během svého života nebyl nikdy podroben žádnému psychologickému vyšetření. Příkladný pionýr, který podle spisovatele Solomeina měl pomáhat s učením jiným dětem, absolvoval první třídu dokonce třikrát. V polovině třetího školního roku byl převeden do druhé třídy, protože se konečně naučil číst a psát. Jeho chování bylo důsledkem výchovy v neúplné rodině, nedostatečné morální

14

atmosféry, dezorientace ve vztahu mezi rodiči a dětmi, nedostatku dozoru a nízké kulturní úrovně.³⁷

Je velice zvláštní, že právě z takového chlapce udělala sovětská vláda svého hrdinu č. 1, který byl dáván dětem za vzor za účelem rozvinutí pocitu morální povinnosti.

³⁷ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 176-177.

4. Verze Pavlíkova životního příběhu

„Každý má pravdu, pokud se nemýlí.“³⁸ (Ernest Hemingway)

4.1. Oficiální sovětská verze

Oficiální sovětská verze zobrazuje Pavlíka jako čtrnáctiletého chlapce, předsedu pionýrské organizace³⁹ vesnické školy. Pavlík pocházel z chudé rodiny žijící v sibiřské vesničce Gerasimovce, která se nachází v současné Sverdlovské oblasti, v době začínající kolektivizace. Pavlík byl vykreslován komunistickou propagandou jako fanatický stoupenec kolektivizace, což bylo období tvrdého třídního boje, kdy se kulaci snažili narušovat zásobování, schovávat obilí a zbraně a bránit různými způsoby v budování nového života. Celý pionýrský oddíl s Pavlíkem v čele pomáhal starším soudruhům v budování kolchozu a hledal zatajené zásoby obilí a zbraní. Pavlík zjistil, že jeho otec Trofim, předseda vesnického sovětu, který byl odpůrcem násilného združstevňování, prodával falešné dokumenty potvrzující kulakům statut nemajetného člověka. Toto potvrzení bylo potřeba pro odstěhování se z dané oblasti. Trofim podporoval kulaky tím, že jim toto potvrzení oproti úplatku vydával. Jako správný pionýr nenechal Pavlík tuto skutečnost bez povšimnutí a udal svého otce místním úřadům a při soudním procesu vypovídal proti němu. Některé zdroje uvádějí, že byl Trofim odsouzen na 10 do let vězení.

Po udání otce vykonal chlapec ještě celou řadu „hrdinských činů“. Udal místnímu úřadu souseda, který neodevzdal obilí, obvinil svého strýce z krádeže státního obilí a oznámil, že část ukradeného zrní je schována u jeho vlastního dědečka Sergeje Sergejeviče Morozova (dále jen Sergej). Informoval také o majetku dědečka Sergeje, který ukryl před konfiskací.⁴⁰

³⁸ <http://citaty.net/citaty-o-pravde/2>

³⁹ **Pionýrská organizace** byla v Sovětském svazu založena na základě rozhodnutí Všeruské konference komsomolu dne 19. května v roce 1922. Do roku 1924 nesla jméno Spartaka, po smrti V. I. Lenina převzala jeho jméno.

⁴⁰ <http://demography.narod.ru/maxreed/pm2.html>

Dne 2. září roku 1932 odjela Pavlíkova matka Taťána⁴¹ prodat tele do sousední vesnice. Téhož dne šel Pavlík s mladším bratrem Feďou (v té době osmiletým) do lesa nasbírat klikvu. Dva dny poté byla nalezena zakrvácená mrtvá těla obou chlapců ležící nedaleko lesní cesty. Bylo zřejmé, že oba chlapci byli zavražděni. Na základě vyšetřování byli za vrahy označeni Pavlíkův bratranec, devatenáctiletý Danila a jejich sedmdesátiletý děd Sergej. Babička Pavlíka, Xenie Morozovová, byla prohlášena za spolupachatelku. Organizátorem zločinu byl podle rozhodnutí soudu Pavlíkův kmotr, sedmdesátiletý kulak Arsenij Kulukanov. Všichni výše zmínění byli odsouzeni k trestu smrti zastřelením.

4.2. Verze Jurije Družnikova

Následující fakta jsou čerpána z knihy *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*⁴². Chtěla bych podotknout, že veškeré informace čerpal autor Jurij Družnikov⁴³ z části tajných materiálů politické správy OGPU⁴⁴ s označením písmene K jako kulactví, z materiálů archivů, které byly odtajněny, z dobových tiskopisů a z výpovědí svědků, kteří žili v daném období.

Proces kolektivizace probíhal s velkými problémy a neodpovídal stanoveným plánům. Za účelem rozšíření a ospravedlnění kolektivizace, která měla zachránit zemi před potravinovou krizí, se sovětská vláda snažila očernit bohaté rolníky,

⁴¹ Viz příloha č. 6

⁴² ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995.

⁴³ **Jurij Družnikov** (1933–2008) byl ruský spisovatel, prozaik a literární historik. Vystudoval Historicko-filologickou fakultu Moskevské pedagogické univerzity a poté pracoval jako archivář, novinář či pedagog. V roce 1987 byl přinucen k emigraci. Určitou dobu žil ve Vídni, roku 1988 se přestěhoval do USA, kde vyučoval na Texaské univerzitě tvůrčí psaní, pracoval v rádiu Svoboda v New Yorku a nakonec se usadil v Kalifornii, kde vyučoval na místní univerzitě ruskou literaturu. Jurij Družnikov byl jedním z předních amerických slavistů. Na konci života žil ve městě Davice nedaleko města Sacramento. Jeho dům svým způsobem plnil funkci ruského kulturního centra.

⁴⁴ **OGPU** (rusky *Объединенное Государственное политическое управление*) je zkratka pro Spojenou státní politickou správu, orgán vytvořený roku 1922 pro sjednocení revolučních snah sovětských republik v boji s politickou a hospodářskou kontrarevolucí, špionáží a banditismem. OGPU jsou podřízeny orgány jednotlivých republik SSSR (GPU). V roce 1934 bylo OGPU přejmenováno na Lidový komisariát vnitra s původní kompetencí. Soudní kompetence byla při tom přenesena na Nejvyšší soud SSSR.

kterým vytvořila pověst zločinců a vrahů.⁴⁵ Ze stejného důvodu se rozhodli pracovníci OGPU využít děti pro své cíle a vytvořit vzorový soudní proces proti kulakům, kteří jim překáželi v jejich plánech. Zavraždění dětí v sibiřské vesnici Gerasimovce se jim velice hodilo pro vytvoření pionýrského mučedníka a realizaci vzorového soudního procesu proti kulakům. Pro uskutečnění jejich plánu se hodil pouze starší ze zavražděných bratrů, Pavlík, protože Fed'a nedosáhl věku potřebného pro přijetí do Pionýrské organizace. Podle Družnikova Pavlík ve skutečnosti nikdy pionýrem nebyl. Tak ho označili až po jeho smrti, nejprve v tajných dokumentech a poté také v novinách.⁴⁶

Po smrti byl poupraven také Pavlíkův původ. Nehodilo se, aby byl chlapec etnicky jiné národnosti, a tak se ve všech sovětských pramenech uvádí, že byl chlapec čistokrevným Rusem, přestože se jeho rodiče a celá vesnice přistěhovali do této oblasti z Běloruska. Rodina Morozovových byla v Gerasimovce zaregistrována 26. října roku 1910.⁴⁷

Taťána se svěřila autorovi knihy s tím, že nápad udání Trofima byl její. Chtěla tímto způsobem potrestat svého manžela za to, že opustil celou svou rodinu a odešel k jiné ženě, Antonii Amosové. Sama se ale na pracovníky OGPU obrátit nemohla, protože by to bylo příliš nápadné, a proto navedla Pavlíka, aby takto „potrestal“ svého otce. Pavlík z otcova odchodu od rodiny také nebyl příliš nadšený, protože jako důsledek jeho odstěhování na něj přešly všechny starosti o hospodářství. Taťána doufala, že se Trofim udání zalekne a bude se chtít vrátit zpět ke své rodině.⁴⁸

Dne 25. listopadu 1931 Pavlík oznámil vyšetřujícím úřadům, že jeho otec v době, kdy působil ve funkci předsedy místního sovětu, falšoval dokumenty a prodával je kulakům. Pavlík společně se svou matkou vypověděl při přípravném vyšetřování, že otec bil matku a nosil domů věci, které dostával za padělání dokumentů. Ve skutečnosti nic takového vidět nemohl, protože Trofim v té době již delší dobu nežil se svou rodinou. Žil totiž se svou milenkou, kvůli které se

⁴⁵ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 77.

⁴⁶ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995.

⁴⁷ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 28 – 29.

⁴⁸ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995.

odstěhoval od rodiny. Obsah tohoto udání se dochoval ve dvanácti rozdílných verzích. Pavlík u soudu sice vypovídal, ale jeho výpověď nebyla brána jako důkaz, protože v té době nebyl plnoletý. Trofim byl zatčen a až následujícího roku odsouzen. Přitom potvrzení, které figurovalo jako jediný důkaz, bylo vyhotoveno ve vesnickém sovětu až po odchodu Trofima z funkce předsedy.⁴⁹

Po udání vlastního otce nebyl Pavlík ve vesnici příliš oblíben. Začali mu říkat Pavlík komunista. Podle oficiální teorie byl Pavlík informátorem a donášel na rolníky, kteří ukrývali obilí, vlastnili nezaregistrované zbraně atd. Již na začátku roku 1932 oznámil Pavlík místnímu sovětu, že jeho soused Silin Arsenij prodal zvláštním přistěhovalcům (kulakům, kteří se do oblasti přistěhovali z Ukrajiny, kde již proběhlo jejich tzv. rozkulačení) fůru brambor. Ve skutečnosti byl ve vesnici hlavním informátorem Pavlíkův bratranec z matčiny strany, Ivan Potupčik⁵⁰, který se stal později čestným pionýrem. Místní sovět a OGPU působily prostřednictvím učitelky, manželky Ivana Potupčika, která dětem nařídila, aby špehovaly a zjišťovaly, kde mají sousedé schované obilí. Pavlík v podstatě pro vlast neudělal nic kromě několika udání. Kolchoz, který údajně bránil před nepřátelskými kulaky, kteří ve skutečnosti ve vesnici nežili, neexistoval. Vesnický sovět se ho tam teprve snažil s velkým neúspěchem zřídit.⁵¹

Podle Družnikova byli Pavlík s Feďou požádáni pracovníky OGPU, aby napsali udání na své příbuzné. Ti však odmítli a řekli to místnímu knězi. Z toho vyplývá, že odpovědni za smrt obou chlapců jsou pracovníci OGPU. Je zřejmé, že „někdo“ potřeboval chlapce mrtvé, aby podle smyšlené verze mohl dokázat, že kulaci tímto způsobem kladou odpor kolektivizaci. Cílem vykonstruovaného procesu s kulaky bylo zastrašit vesničany a přesvědčit je, aby vstoupili do kolchozu.⁵²

Za vrahy byli označeni Pavlíkovi příbuzní, kteří byli proti vstupu do kolchozu. Samotný soud byl podobný spíše divadlu. Pro tento účel byla upravena klubovna ve městě Tavda, do které pouštěli čekisté ozbrojeni puškami jen podle jmenného

⁴⁹ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995.

⁵⁰ Viz příloha č. 7

⁵¹ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995.

⁵² ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995.

seznamu, hrál tam dechový orchestr, vodku rozlévali bez omezení a na scéně byla pověšena černá opona, na které visel Pavlíkův portrét a hesla typu „Žádáme, aby byli vrazi odsouzeni k trestu smrti“. Obvinění nesměli promluvit. Ti se však přesto pokoušeli říct, že od nich vyšetřovatelé získali přiznání bitím a mučením. Obviněný Arsenij Silin byl osvobozen, ostatní - Pavlíkův bratranec Danila, jeho dědeček Sergej a babička Xenie, byli odsouzeni k trestu smrti, avšak Sergej a Xenie zemřeli už ve vězení. Zastřelení nevinných v listopadu v roce 1932 bylo signálem k masovým popravám rolníků v celém Sovětském svazu.⁵³

Vyšetřování vražd Pavlíka a Fedi v podstatě žádné nebylo. Bylo přikázáno pohřbít těla ještě před příjezdem vyšetřovatele, tedy bez znaleckého ohledání⁵⁴. Soudní svědci popisovali slavnostní pohřeb chlapců, avšak skutečnost byla zcela odlišná. Spisovatel Solomein si do svých poznámek zapsal výpovědi očitých svědků, kteří mu vyprávěli o tom, jak těla chlapců neměli ani v čem pohřbít. Vláda neposkytla svému hrdinovi ani hřebíky na rakev, které musel jeden vesničan vyrobit z kousku drátu. Chlapci byli pohřbeni ve vší tichosti a bez účasti jakéhokoliv zástupce státní moci.⁵⁵ Mezi žalobci byli také novináři, kteří mluvili o politické důležitosti zastřelení kulaků. Různé zdroje uvádí odlišné způsoby vraždy. Státní zástupce a soudce si pletli fakta. Za nástroj vraždy byl označen nůž potřísněný krví, který našli v domě. Fakt, že ten den zařizl Danila tele, které jela Taťána prodat do sousední vesnice nikoho nezajímalo – nikoho dokonce nenapadlo ani prověřit, či byla krev na nalezeném noži. Jurij Družnikov poukázal na nelogičnost chování předpokládaných vrahů, kteří neučinili žádná opatření proti odhalení stop zločinu (neutopili těla v bahně, nechali je u cesty, nevyprali včas zakrvácené oblečení, neočistili nůž od krve a položili ho na místo, které se při domovní prohlídce prohlíží jako první), a to přestože Sergej v minulosti pracoval jako vězeňský dozorce.

Z nalezených dokumentů politické správy OGPU vychází najevo, že vrahy Pavlíka nebyli jeho příbuzní, ale dva čekisté. Jedním z nich byl Spiridon Kartašov⁵⁶, pomocník zplnomocněnce Zvláštního oddělení OGPU a zároveň profesionální kat. Druhý z nich, dvacetiletý Ivan Potupčik, byl informátorem

⁵³ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995.

⁵⁴ Viz příloha č. 8

⁵⁵ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s.23.

⁵⁶ Viz příloha č. 9

Kartašova ve vesnici Gerasimovka. Ivan Potupčik zabíjel lidi v trestní divizi NKVD⁵⁷. Tvrdošíjně odmítání vstupu do kolchozu obyvateli vesnice Gerasimovka bylo trnem v oku pracovníkům OGPU. Mnoho let po zavraždění chlapců oba přiznali, že se případ téměř nevyšetřoval. Vyšetřovatelé pouze zatkli ty, které Ivan Potupčik označil za vrahy. Družnikov je přesvědčen o tom, že Kartašov ve spolupráci s Potupčikem zorganizoval vraždu chlapců. K tomuto závěru dospěl mimo jiné na základě dokumentu, který našel v materiálech týkajících se případu číslo 374 (zavraždění bratrů Morozovových). Tento dokument byl sepsán Kartašovem. Jedná se o protokol pořízený při výslechu Ivana Potupčika, který svědčil v případě vražd bratrů Morozovových a je datován 4. září roku 1932, tedy dva dny před objevením těl chlapců. Tímto činem chtěli zastrašit vesničany a donutit je tak ke vstupu do kolchozu. Oba aktéři vražd sice již zemřeli, ale mnoho důkazů poukazuje na skutečnost, že vrahy bratrů Morozovových byli právě oni dva.⁵⁸

4.2.1. O knize Jurije Družnikova *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*

Na základě knihy *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова* bych chtěla poukázat na skutečnost, jakým způsobem a do jaké míry byla oficiální verze Pavlíkova životního příběhu „poupřavena“ pro účely sovětské propagandy.

Jurij Družnikov se v roce 1974 zúčastnil v Rostově konference dramaturgů, na které se projednávala otázka důležitosti „kladných hrdinů v sovětské literatuře“. Jedním z kladných hrdinů byl samozřejmě i Pavlík Morozov. Družnikov na konferenci položil otázku: „Jak je možné vštípit ruskému lidu mravní principy, jestliže se přitom budeme odkazovat na člověka, který zradil svého vlastního otce?“ Nikdo mu na jeho dotaz neodpověděl. Několik dní po návratu do Moskvy

⁵⁷ NKVD (rusky Народный комиссариат внутренних дел), v českém překladu Lidový komisariát vnitřních záležitostí, byl centrální státní orgán zabývající se vnitřní bezpečností, rozvědkou a kontrarozvědkou, který existoval v Sovětském svazu v letech 1934 – 1946 a posléze byl přejmenován na ministerstvo vnitra (MVD).

⁵⁸ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 137.

mu kdosi zavolal a pozval ho na oddělení KGB⁵⁹, kde se ho dva důstojníci zeptali, z jakého důvodu zadal dotaz týkající se oficiálního hrdiny. Bylo mu řečeno, že Pavlík je hrdina a vše ostatní není jeho věc - ať si píše své knihy a o toto téma se nezajímá. Varování pracovníků KGB jen podnítilo zájem Družnikova. Začal hledat informace o tomto tématu v knihovnách a archivech, ale nic nenašel. Neobjevil žádné věci, které by měly nějaký vztah k Pavlíkovi, žádné školní zápisky, ani dokumenty. Našel pouze novinové články, které si často navzájem protiřečily. Spisovatel zjistil, že na všech fotkách vypadá Pavlík jinak. Nelišila se pouze podoba na fotografiích, ale také data narození. Podle některých bylo Pavlíkovi v době zavraždění 12, podle jiných až 14 let. Na základě těchto zjištění usoudil, že byly všechny materiály o Pavlíkovi zfalšovány. Rozhodl se přijít záhadě na kloub a zahájil své vlastní vyšetřování, ve kterém chtěl nalézt pravdu o této kontroverzi osobě. Nejprve hledal svědky, kteří by mu mohli k případu sdělit něco bližšího. Přijel do Gerasimovky, ve které Pavlík celý život žil a také zemřel. Celkem navštívil 13 měst a vesnic Sovětského svazu. Mluvil s Pavlíkovými příbuznými, bývalými spolužáky, sousedy, učiteli a místními úředníky. Zpočátku bylo Družnikovovo vyšetřování ztíženo tím, že mu lidé ze strachu ze sovětské vlády vyprávěli naučenou oficiální verzi. Mezi těmito lidmi byla i Pavlíkova matka, která si ke konci svého života podle všeho nepamatovala, co se ve skutečnosti s její rodinou ve třicátých letech stalo.⁶⁰

Kniha *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*⁶¹ byla dokončena na počátku osmdesátých let, tedy v době, kdy Sovětský svaz slavil padesáté výročí Pavlíkovy smrti. Z tohoto důvodu nebylo možné pomýšlet v Sovětském svazu na vydání knihy. Rukopis se dostal do samizdatu a jméno autora knihy na černý seznam stejných úřadů, kterých byl Pavlík symbolem. V roce 1988 vydalo tuto

⁵⁹ **KGB** (rusky Комитет государственной безопасности), v českém překladu Výbor státní bezpečnosti. Byl to název hlavní sovětské tajné služby, která současně plnila úkoly špionáže, kontrašpionáže a tajné policie v Sovětském svazu. Kromě těchto oborů pod ni ještě spadala některá odvětví sovětského vojenského výzkumu. Byla pověřena zpracováním všech zpravodajských informací a potlačováním politické opozice, přičemž mohla používat násilí a provokatéry. Organizace vznikla 13. března 1954 a zanikla 6. listopadu 1991. Dne 5. července 1978 byla přejmenována na KGB Sovětského svazu.

⁶⁰ <http://www.inosmi.ru/print/164157.html>

⁶¹ Viz příloha č. 10

knihu londýnské nakladatelství Overseas Publ. Interchange v ruském jazyce.⁶² O její popularitě svědčí i následující fakt - lidé žijící v té době tvrdí, že se tato kniha prodávala na černém trhu za cenu, která se rovnala měsíčnímu platu inženýra. Její publikace se vyskytly také v Evropě. Ruští celníci prohledávali kufry sovětským cestujícím, jestli si náhodou z Evropy nepřivezli zakázaný výtisk.

V létě roku 1988 četl autor ze své knihy kapitolu po kapitole do mikrofonu New Yorkského studia rádia Svoboda. Přenosy se vysílaly každé čtyři hodiny a poslouchalo je přibližně čtyřicet milionů posluchačů. V Rusku byla kniha vydaná až po rozpadu Sovětského svazu, a to v roce 1995.⁶³

4.3. Verze Nikolaje Morozova

Ani verze Pavlíkova příběhu významného a uznávaného člena Akademie věd SSSR Nikolaje Morozova⁶⁴, která je uvedena v sovětské encyklopedii z roku 1939 neodpovídá oficiální verzi. Tento akademik, rozhořčený shodou svého příjmení s příjmením Pavlíka, se rozhodl případ vyšetřit. Došel k závěru, že téměř vše bylo jinak, než jak bylo lidem předkládáno sovětskou vládou. Nikolaj Morozov zjistil, že Pavlík nebyl ani pionýrem, ani donašečem. Všechna udání, psaná „na základě Pavlíkovy výpovědi“, byla napsána obvodním (участковый) policistou Ivanem Potupčikem, a to přesto, že Pavlík v té době už uměl psát. Z tohoto důvodu se Nikolaj Morozov domnívá, že tato udání byla napsána jen samotným policistou. Jejich účelem bylo rychlé zahájení soudu s Trofimem Morozovem. Je velice zajímavé, že se na ně u soudu Pavlíka nezeptali. Dva roky poté chtěl obvodní policista po Pavlíkovi, aby vypovídal proti svým prarodičům - chlapec ale vypovídat odmítl. Tento rozhovor proběhl 1. září roku 1932. Pavlík sdělil jeho obsah svému popovi 3. září. Téhož dne se vraceli Pavlík s mladším bratrem Feďou domů, kam však už nikdy nedošli. Jejich těla byla nalezena v lese nedaleko vesnice dva dny poté. Obvodního policistu ihned napadlo podezřívát

⁶² ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 259.

⁶³ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 259.

⁶⁴ Verze Nikolaje Morozova je uvedena v Sovětské encyklopedii z r. 1939.

z vraždy Pavlíkovy příbuzné. Ještě ten den udělal domovní prohlídku v domě Sergeje, a našel tam zakrvácené oblečení a nůž, což je samo o sobě dost podezřelé. Dne 8. září získal Ivan Potupčik, za použití násilí, od Danily Morozova výpověď dokládající, že jeho bratrance zavraždil soused Morozovových, Jefrem Šatrkov, který měl údajně ukrývat velké množství obilí. K případu vraždy bratrů Morozovových přidal obvodní policista jako důkaz udání na Šatrkova, ve kterém údajně Pavlík informuje o tom, že Šatrkov ukrývá obilí. Ve stejný den se objevila poněkud zvláštní vysvětlující zpráva Pavlíkovy matky Taťány, ve které Pavlík figuruje již jako pionýr a udavač. Za hlavní viníky jsou v této zprávě označeni Sergej, Xenie a jejich vnuk Danila. Podle pozdějšího tvrzení Taťány, získali vyšetřovatelé její výpověď proti Sergeji pod hrozbou represí vůči celé rodině (vyhrožovali jí pracovníci Tavdinského oddělení OGPU). Dne 12. září změnil Danila výpověď a za vrahy označil dědečka Sergeje, jehož zdravotní stav by mu nedovolil vykonávat fyzicky náročnou práci, natož vraždu mladých silných chlapců. V konečné, oficiální verzi vyšetřování se už uvádí, že byly nalezeny zakrvácené důkazy v domě Sergeje Morozova. Soud odsoudil Sergeje a Danilu k trestu smrti zastřelením. K stejnému trestu byla odsouzena i Pavlíkova babička Xenie, která údajně věděla o plánované vraždě. Soused Šatrkov byl ze soudní místnosti propuštěn bez trestu.⁶⁵

4.4. Přezkoumání případu

V roce 1997 se správní úřad Tavdinské oblasti obrátil na Generální prokuraturu se žádostí o přezkoumání rozhodnutí Uralského oblastního soudu, který odsoudil příbuzné Pavlíka k trestu smrti zastřelením. Generální prokuratura došla k závěru, že Morozovovi nepodléhají rehabilitaci z politických důvodů, protože je jejich případ čistě trestního charakteru. S tímto rozhodnutím souhlasil i Nejvyšší soud Ruské federace.⁶⁶

⁶⁵ <http://www.radiomayak.ru/doc.html?id=34753&cid=44> a http://lamo.narod.ru/hobbi/articles3_hobbi.html

⁶⁶ <http://news.pravda.ru/society/2003/09/20/55133.html>

5. Fenomén udavačství

Udávání byl jev nejvíce rozšířený ve třicátých letech 20. století. Děti dostaly právo kontrolovat a trestat dospělé, pozice dítěte a dospělého byly vyměněny a dětská všímavost byla využita ve službách státu. Ne náhodou bylo jedním z úkolů pionýrské organizace hlídání obilí. V roce 1934 se rozvinula kampaň vyhledávání „antisovětských elementů“, kteří ukrývali kolchozní obilí. Po vytvoření kolchozů měli rolníci hlad, a proto není divu, že začali krást obilí. Pionýři, kteří se aktivně účastnili této akce, dostávali za odměnu dárky a cestovní poukazy do pionýrského tábora Artěk.

Děti měly nahlásit učitelům rodiče, kteří se o ně podle jejich názoru nedbale starají. Učitelé pak byli povinni předat tuto skutečnost soudu. Avšak ani učitelé to neměli příliš lehké – děti dostaly za úkol kontrolovat i kvalitu jejich vyučování. Dalším jejich politickým úkolem bylo hledání třídních nepřátel v blízkém okolí, a to především mezi spolužáky a učiteli. Udávající děti z různých oblastí země uspořádaly soutěž, jejíž smysl spočíval v co největším množství udaných osob. Delegation „strážců“ cestovaly po různých oblastech a vyměňovaly si své zkušenosti z oblasti udávání, a to například jakým způsobem sledovat nepřátele lidu a jak je správně udat.⁶⁷

Na pomoc v boji proti třídním nepřítelům byla také vydána výchovná příručka pro udavače *Mladí strážci (Юные дозорники)*, kterou napsal novinář Elizar Smirnov v roce 1934. Autor v ní poučuje mladé a nezkušené udavače, kde je možné najít nepřátele lidu, jak je mají hledat a kam je mají nahlásit. Časopis *Pionýrská pravda* se stal sběrným centrem udání poslaných čtenáři z celého SSSR. V tomto časopise byla udání zpracována, zaevidována a posléze předána úřadům, které měly za úkol bojovat proti nepřítelům lidu. Pionýrská organizace se stala „mladší sestrou“ tajné policie, školy donašečů. Samotné heslo - Bud' připraven! - převzaté od skautů, nabylo toho nejhoršího významu. Čtenáři sami

⁶⁷ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 193 – 194.

sebe nazývali „bojovníky“ a „strážci“. Časopisy dávaly dětem posílajícím udání, krycí jméno „Bystré oko“, čímž je ponechávaly v anonymitě.⁶⁸

Udavačství bylo potřeba uzákonit, a tak v roce 1933 vyšlo ustanovení prokuratury SSSR o angažovanosti udavačů při vyšetřování případů. V praxi to znamenalo to, že byli udavači zapojeni nejen do vyšetřování, ale také do obžaloby. Článek v časopisu se ve skutečnosti mohl přirovnat k článku Trestního zákona.⁶⁹

Tento fenomén došel až tak daleko, že stát kontroloval udavače a udavači kontrolovali svůj stát.⁷⁰

⁶⁸ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 189.

⁶⁹ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 191.

⁷⁰ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 190.

6. Další Pavlíci

„Děti – živé květiny země.“⁷¹ (Maxim Gorkij)

Do Leninovy *Čestné knihy Všesvazové pionýrské organizace* bylo zapsáno ještě několik dětí, které zopakovaly Pavlíkův „hrdinský čin“. Pavlík byl hrdinou č. 1.

Jako další v pořadí na seznam této *Čestné knihy* byl zapsán kurganský chlapec Kolja Mjagotin. Příběh Pavlíka a Kolji si jsou velmi podobné. Kolja totiž podle oficiální verze, stejně jako Pavlík, udal kulaky, kteří kradli obilí. Ti ho proto posléze zavraždili. Podle oficiální verze byl Kolja zabit kulaky 25. října v roce 1932, tedy sedm týdnů po smrti Pavlíka. Ihned se začal tvořit mýtus, jelikož vzor pro napodobení již existoval. Pavlíkovo jméno bylo v té době všudypřítomné.⁷²

Po roce 1991 přiznali samotní obyvatelé města Kurganu, ve kterém Kolja žil, že příběh o Koljovi byla lež. Podle nich kradl „jejich hrdina“ na poli slunečnicová semínka a byl zastřelen vojákem, který ve tmě vystřelil směrem, odkud zaslechl nějaký pohyb. Za vraždu Kolji bylo odsouzeno 12 osob, a to podle stejného paragrafu, podle kterého byli odsouzeni i domnělí Pavlíkovi vrazi. Ti byli odsouzeni za protistátní terorismus. Tři lidé byli popraveni, ostatní byli posláni do táborů.⁷³

Nejvyšší soud Ruské federace přezkoumal v roce 1991 na žádost inženýra Innokentije Chlebnikova soudní případ, týkající se smrti Kolji. Vyšlo najevo, že chlapec nebyl pionýrem a že neexistovala žádná politická zločinecká skupina, která ho měla údajně zavraždit. Obilí bylo ukradeno dokonce až týden po jeho smrti, takže mrtvý Kolja ani nemohl žádné udání napsat. Soud uznal, že byl případ zfalšován a vzal v potaz fakt, že neexistovali žádní svědci, kteří by dokázali Koljovo udávání kulaků. Soud posmrtně rehabilitoval všechny odsouzené kromě dvou osob, kterým byl snížen jejich trest.⁷⁴

⁷¹<http://citaty-o-lasce-cz/maxim-gorkij/>

⁷² <http://www.inosmi.ru/print/164157.html>

⁷³ <http://www.inosmi.ru/print/164157.html>

⁷⁴ <http://www.inosmi.ru/print/164157.html>

Jurij Družnikov shromáždil ze všech oblastí a republik tehdejšího Sovětského svazu informace o padesáti mladých hrdinech, kteří byli zabiti za to, že někoho udali. Většina zemí Sovětského svazu tedy měla svého „Pavlíka“. Například v Kyrgyzstáně žil chlapec jménem Kyčan Džakypov. Kyrgyzského hrdinu z něj vytvořil spisovatel Šukurbek Bejšanaliev, který o něm napsal stejnojmennou knihu.⁷⁵ Někteří pionýři-hrdinové byli zcela vymyšleni. Jedním z nich byl i Gríša Akopjan z ázebajdžánského města Gjandža, kterého údajně zabily děti kulaků v říjnu roku 1930.⁷⁶

Bohužel docházelo také až k neuvěřitelným situacím. „Statečný“ pionýr Proňa Kolybin směle udal svou matku, která šla posbírat na pole opadaná zrnka obilí, aby mohla nakrmit jeho samotného. Matka byla zatčena a hrdinský syn byl za odměnu poslán na Krym do pionýrského tábora Artěk.⁷⁷

Tradice uctívání pionýrů-hrdinů se vytvářela postupně. Nejprve se o nich psaly knihy a vyprávělo se o jejich hrdinských skutcích na schůzkách pionýrského oddílu. Později pionýři psali příbuzným hrdinů, zřizovali na jejich počest muzea a snažili se dělat vše proto, aby si jejich pionýrský oddíl zasloužil být pojmenován po jednom z hrdinů. Sovětská vláda potřebovala, aby se dostaly nové generaci do podvědomí určité stereotypy chování, které by napomohly k tvorbě „nového člověka“. Vytvoření hrdinů hodných napodobování jim dopomohlo uskutečnit jejich záměr.

Pokud se ponoříme hlouběji do problematiky vzniku kladného pionýra-hrdiny, tak nás musí zákonitě napadnout jedna otázka - z jakého důvodu byl za nejlepšího pionýra v zemi prohlášen ten, který nikdy pionýrem nebyl? Jako první odpověď by nás zřejmě napadlo, že byl Pavlík prvním hrdinským udavačem, což ovšem není pravda. Podle shromážděných informací je známo minimálně osm případů zavražděných dětí, které byly zabity za udání ještě před Pavlíkem. Důvodem je s největší pravděpodobností fakt, že sovětská vláda potřebovala, aby

⁷⁵ <http://www.svoboda.org/programs/far/2002/far.093002.asp>

⁷⁶ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 182nn.

⁷⁷ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 187.

fenomén hrdinského udavače vznikl v době vhodné pro politickou kampaň, tedy před čistkou a masovými represemi⁷⁸, což se jí také podařilo. Jurij Družnikov napočítal celkem 56 vražd dětských donašečů, o kterých byly po jejich zavraždění napsány knihy a pojmenovány ulice a pionýrské oddíly.⁷⁹

⁷⁸ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, с. 198nn.

⁷⁹ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, с. 202.

7. Literatura o Pavlíkovi

7.1. Literatura pro děti a mládež a její výchovný vliv

Pod termínem literatura pro děti a mládež (neboli dětská literatura) rozumíme tu část literatury, která svou kvalitou a charakterem odpovídá zájmům mladých čtenářů a je srozumitelná jejich chápání jak z faktického, tak z psychologického hlediska. Dětská literatura, stejně jako literatura a umění obecně, neslouží pouze pro zábavu dětí ve volném čase, ale má také výchovný vliv na člověka již od prvních let jeho života. Jejím prostřednictvím totiž dítě poznává okolní svět a také samo sebe. Socialistická společnost vnímala dětskou literaturu jako jeden z nejdůležitějších prostředků výchovy, proto měla mít každá kniha pro děti na zřeteli především výchovné cíle. Pro snazší a správné pochopení obsahu dětmi bylo nařízeno, že v dětské literatuře musí být zřetelný realismus a jasné oddělení dobra od zla. V literatuře pro děti by se neměl objevovat impresionismus ani různé estetické odstíny.⁸⁰

Vytvoření osobnosti jako produktu výchovy se musí dít na základě objednávky předložené společností. Tyto požadavky jsou platné jen pro období, jehož délka je více méně omezena. V podstatě si můžeme být jisti, že na příští pokolení budou kladeny změněné požadavky. Při tvorbě nové osobnosti se muselo vycházet z potřeb komunistické společnosti. Nejprve bylo potřeba stanovit charakteristické rysy, kterými by se měl nový člověk vyznačovat a poté se snažit při výchově dítěte tomuto ideálu pokud možno co nejvíce přiblížit.⁸¹

O existenci výchovného momentu v literárním díle nikdo nepochyboval. Tato skutečnost velmi napomohla myšlence, která spočívala ve vytvoření kladného hrdiny, vzoru chování „nového socialistického“ člověka. Literární díla se měla stát „pákou pro přetvoření mas“ a jejich vzoroví hrdinové měli vyvolat u mládeže touhu po jejich napodobování. Norma určovala i formu zobrazení hrdiny, který měl být zobrazován jako monumentální obraz ideologa a organizátora. Hlavní rysy takovýchto hrdinů odvozovala kritika z tezí Stalinových referátů. Novému hrdinovi byly zcela cizí pocity pochybností a

⁸⁰ GENČIOVÁ, M., *Výbor z ruské a sovětské literatury pro děti a mládež*, Praha 1980.

⁸¹ MAKARENKO, A.S., *Spisy 5 – Obecné problémy teorie pedagogiky - Výchova v sovětské škole*, Praha 1954.

utrpení. Zřejmě nemusím ani dodávat, že vzorovými hrdiny se mohli stát pouze ideální komunisté. Víra ve výchovnou moc literatury je spjata s nedůvěrou ke čtenáři, který není schopen samostatně chápat život, a proto ho bylo nutno „nakazit“ dobrem a izolovat od zla.⁸²

Kromě životopisů dospělých hrdinů se ve třicátých letech objevila také díla určena speciálně dětem, členům pionýrské organizace, jejichž hlavními hrdiny byly jejich vrstevníci. Časem se jejich pojmenování ustálilo na termínu pionýr-hrdina (герой-пионер). Vznik literatury, která popisuje život dětských hrdinů ve dvacátých a třicátých letech je spojen s potřebou vytvoření představy o životě typického sovětského pionýra. Základem této představy se stala neustálá připravenost pro vykonání hrdinského činu. Syžety o pionýrech-hrdinech byly zpracovány v různých žánrových formách. Na počátku osmdesátých let 20. století byla vydána brožura s názvem *Pionýři-hrdinové: Učební pomůcka*, (*Герои-пионеры: Учебное пособие*) která byla bibliografickou příručkou obsahující krátké výtahy ze života pionýrů. V centrálních časopisech se velice často psalo o „nových Pavlíkách“, dětech, které vykonaly hrdinský čin podobný tomu Pavlíkovu. Nejčastěji se v pionýrském tisku psalo o zlodějích obilí, kteří byli udáni dětmi.⁸³

7.2. Literatura věnovaná tématu Pavlíka Morozovova

Od třicátých let, ve kterých se začal mýtus o Pavlíkovi tvořit, bylo napsáno mnoho literárních děl věnovaných tomuto chlapci a jeho hrdinskému činu. Někteří spisovatelé svou tvorbu přímo zaměřili na toto téma.

Za první literární dílo tohoto typu je považována *Poéma o nenávisti* (*Поэма о ненависти*) básníka Michaila Dorošina.⁸⁴

První knihu přímo o Pavlíkovi napsal spisovatel Pavel Solomein. Tento, v té době nepříliš zkušený, novinář dostal od Uralského oblastního výboru za úkol

⁸² ZAHŘÁDKA, M., *Dogmata a živý literární proces*, Olomouc 1992.

⁸³ ЛЕОНТЕВА, С.Г., *Литература пионерской организации: идеология и поэтика*. [диссертация], Тверь 2006.

⁸⁴ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 142.

napsat za 10 dní životní příběh Pavlíka Morozova. Kniha nazvaná *В кулацком гнезде* autorovi nepřinesla mnoho štěstí, protože byl vyloučen ze strany za nedodržení lhůty, která mu byla stanovena pro její napsání. Určenou lhůtu překročil spisovatel o 10 dní. Kniha však neodpovídala představám vlivného spisovatele Maxima Gorkého, a proto ji nechtělo žádné vydavatelství vydat. Z tohoto důvodu ji Solomein ke konci svého života přepracoval a vydal pod názvem *Павка – коммунист*.⁸⁵

Dalším autorem mýtu se stal Vitalij Gubarev, kterému sám Maxim Gorkij poručil napsat knihu o dětském hrdinovi. První varianta s názvem *Сын. Повесть о славном пионере Павлике Морозове* vyšla v časopise *Пионер (Пионер)*. Tato kniha mu dopomohla získat místo redaktora časopisu *Пионерская правда* a za propagandu hrdinského činu pionýra Pavlíka Morozova mu bylo uděleno Čestné vyznamenání. Od té doby psal pouze knihy zdůrazňující oddanost dětí stranické věci.⁸⁶ V padesátých letech se stal tento autor známým i v Československu díky knize *Павлик Морозов (Павлик Морозов)*.

Spisovatel Smirnov, který byl současně veřejným žalobcem u soudního procesu konaného v Tavidě, napsal několik článků o hrdinství Pavlíka a stejnojmennou knihu, jako Vitalij Gubarev, *Павлик Морозов*. Smirnov později vydal ještě knihu *Павлик Морозов. Жизнь и борьба отважного пионера*.⁸⁷

Také uznávaný sovětský spisovatel Alexandr Jakovlev se rozhodl napsat knihu o národním hrdinovi, kterou nazval *Пионер Павел Морозов*. Jakovlev nikdy v Gerasimovce nebyl a nijak se netajil tím, že napsal kompilativní knihu.⁸⁸

Ani v dnešní době není téma Pavlíkova „hrdinského činu“ zapomenuto. Jeho aktuálnost dokládají kniha dr. Francizsky Thun – Hohenstein *Mätyrer. Von Opfertod, Blutzengen und heiligen Kriegern* a studie Maldena Enčeva *Павлик*

⁸⁵ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 143 - 146.

⁸⁶ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 153 - 155.

⁸⁷ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 155.

⁸⁸ ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995, s. 158.

Morozov – Detstvo socrealizmu uvedená ve sborníku *В поисках эквивалентности*.

Převážná část zde uvedených literárních děl v České republice bohužel není dostupná, a proto se jimi nemohu zabývat podrobněji.

7.3. Rozbor vybraných literárních děl o Pavlíkovi

Ráda bych v této části přiblížila a částečně porovnala tři díla o Pavlíkovi, která byla napsána v odlišných formách, a to v podobě novely, dramatu a poémy. Budu se zde věnovat následujícím titulům:

- 1) V.G. Gubarev – Pavlík Morozov,⁸⁹
- 2) V.G. Gubarev – Павлик Морозов, драма в четырех действиях и семи картинах⁹⁰
- 3) S.P. Ščipačev – Павлик Морозов, поэма,⁹¹

7.3.1. V.G. Gubarev – Pavlík Morozov

Podle dřívějšího vydání této knihy se v padesátých letech i československé děti učily, jak se má chovat správný pionýr. Proto je také tato verze Pavlíkova příběhu v České republice nejrozšířenější. Tato kniha je nejvíce orientovaná na dětského čtenáře a je mu také nejlépe přizpůsobena. Právě pro začínajícího čtenáře je velmi vhodná jak forma novely, tak velká písmena. Dětský zájem dokážou vzbudit i pěkné názorné ilustrace. Velký důraz je také kladen na srozumitelnost příběhu a zřetelné odlišení dobra od zla. Tato novela byla, jak jsem již výše uvedla, napsána na přímou objednávku Stalina.

lidi? vyhledat -
X

⁸⁹ GUBAREV, V., *Pavlík Morozov*, Praha 2000.

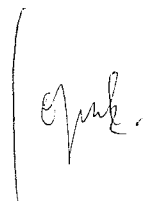
⁹⁰ ГУБАРЕВ, В.Г., *Павлик Морозов; Драма в четырех действиях, семи картинах*, Москва 1953.

⁹¹ ЩИПАЧЕВ, С.П., *Павлик Морозов; Поэма*, Москва 1950.

V předmluvě vyzývá Pavlíkova matka všechny děti, aby se pilně učily, obklopily se znalostmi a staly se dobrými budovateli komunismu a v boji za věc strany Lenina a Stalina byly tak statečné, jako byl Pavlík⁹². Taťána zde také uvádí, že dostává každý den mnoho dopisů, v nichž jí pionýři děkují za výchovu syna, jehož příkladu budou vždy následovat.⁹³

Pavlík je zde znázorněn jako třináctiletý chlapec s černými vlasy (ale na obálce se na vás usmívá blondatý pionýr).

Pavlíkův otec Trofim byl oblíbeným předsedou sovětu ve vesnici Gerasimovka. Nechtěl podporovat zřízení kolchozu. Svou funkci však zneužíval a za úplatek vydával potvrzení, ve kterých svým podpisem ztvrzuje, že konkrétní osoba je nemajetná a je obyvatelem vesnice Gerasimovka. Ve skutečnosti to však byli kulaci vystěhovaní na Sibiř, kteří toto potvrzení potřebovali k tomu, aby se mohli přestěhovat někam jinam. Pavlík, nejstarší Trofimův syn, byl jeho pravým opakem. Proto ho také Trofim neměl příliš v lásce. Chlapec byl předsedou pionýrského oddílu a velkým zastáncem myšlenky zřízení kolchozu. Pro ostatní děti byl vzorem a autoritou. Když Pavlík jednoho večera zjistil, co provádí jeho vlastní otec, neváhal a udal ho. Otec byl na základě Pavlíkova svědectví odsouzen na 10 let vězení. Jeho matka a bratři za ním stáli a podporovali ho. Ostatní příbuzní mu ale jeho čin nedokázali odpustit, a to především Trofimův otec, téměř sedmdesátiletý Sergej Morozov a Pavlíkův bratranec Danila, kterému bylo v té době 19 let. Danila dokonce Pavlíkovi několikrát vyhrožoval smrtí. Jednou v noci zahlédl Pavlík, jak u dědečka Sergeje na zahradě zakopávají majetek kulaka Kulukanova. Danila si všiml, že je někdo pozoruje. Došlo mu, že je to Pavlík. Danila se se Sergejem báli, že je Pavlík také udá, a proto se rozhodli rázně zakročit. Následujícího rána šel Pavlík se svým mladším bratrem Fed'ou do lesa sbírat klikvu. V lese je finským nožem zavraždil jejich vlastní dědeček a bratranec Danila. Dva dny poté našli vesničané oba chlapce mrtvé. Lidem došlo, kdo byl vrahem chlapců, a proto odvěkli do vesnického sovětu vzpouzejícího se Danilu, který cosi nesrozumitelně blábolil o Kulukanovi a dědovi. Pak Potupčik přitáhl do sovětu na smrt bledého Kulukanova – ten povýšeně hleděl na Danilu a dědu a řekl: „Špatná práce...měli jste je strčit do bažin pod kládu... pak by jejich

⁹² GUBAREV, V., *Pavlík Morozov*, Praha 2000, s. 10.

⁹³ GUBAREV, V., *Pavlík Morozov*, Praha 2000, s. 9.

kosti nenašel ani krkavec!“⁹⁴ Poté matka obou chlapců zkolabovala. Z jejich smrti se Taťána začala vzpamatovávat až po dvou měsících. Na konci knihy je uvedeno, že v roce 1932 zabili Pavlíka nepřátelé sovětské vlády jen proto, že prosazoval zájmy své vlasti nade vše ostatní.

Hlavním účelem Gubarevovy knihy byla propaganda socialismu. Proto zde uvádím vybrané části dokládající tento záměr.

Jelikož Pavlík žil ve třicátých letech 20. století, tedy v období kolektivizace, hraje v příběhu knihy velkou roli zřízení kolchozu ve vesnici. Pavlík a ostatní pionýři jsou jejími zastánci a záporní hrdinové – Trofim a Sergej - jsou jejími odpůrci. Učitelka Zoja Alexandrovna dětem řekla, že založení kolchozu bude mít pozitivní vliv na rozvoj vesnice, a že Gerasimovka pak bude moct být elektrifikována.

Na konci školního roku zahráli pionýři pod vedením učitelky divadlo podle hry, kterou napsal sám Pavlík. Jejím tématem bylo utlačování dělníků kulaky a záměr dělníků vstoupit do kolchozu.

Pojem „kulak“ vysvětluje Ivan Potupčik dětem takto: „Kulak se jmenuje proto kulak, že bohatne z cizího – on zbohatl z krve a potu svých dělníků.“⁹⁵

Na schůzích pionýrského oddílu si pionýři předčítali Gorkého *Matku*, jejíž hlavní hrdina se jmenoval také Pavel. Tento chlapec bojoval za svobodu a za blaho svého národa. Shoda jmen zdůrazňuje také podobnost obou chlapců.

Ateismus je v knize propagován v následující příhodě. Kdosi roznesl po domech ve vesnici lístky, na kterých bylo napsáno: „Ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého! Ve svatém městě Jeruzalémě byl slyšen hlas Hospodina a ten pravil: Kdo vstoupí do kolchozu, nedojde spásy.“⁹⁶ Účelem tohoto vzkazu bylo zastrašení vesničanů, kteří chtěli vstoupit do kolchozu. Mnoho věřících se ho skutečně zaleklo. Mezi nimi byla i matka pionýra Jakuba, která zakázala svému synovi styk s ostatními pionýry. Chlapec nevěděl čemu věřit a svěřil se se svým

⁹⁴ GUBAREV, V., *Pavlík Morozov*, Praha 2000, s. 116.

⁹⁵ GUBAREV, V., *Pavlík Morozov*, Praha 2000, s. 17.

⁹⁶ GUBAREV, V., *Pavlík Morozov*, Praha 2000, s. 81.

problémem kamarádům Pavlíkovi a Motě. Ti mu vysvětlili, že lidé věří v Boha jen z nevzdělanosti.

Rozuzlení celé situace se vzkazem vyústilo v další vzorový příklad chování. Zarytý nepřítel pionýrského oddílu, Petr Sakov, který se svými chlapci bojoval s pionýry, přišel za Pavlíkem. Řekl mu, že ty lístky napsala jeho teta spolu s kulakem Kulukanovem. Tímto činem dokázal loajalitu k pionýrskému oddílu, do kterého byl přijat.

Pavlík je v této knize vyličen jako velmi čestný chlapec, což je patrné v následující ukázce z knihy. Trofim v ní mluví o bonbonech – „Přivezli je dnes do konzumu, tak jsem si je vzal. Hlavní je to, že mě to nic nestálo, jsem přece předsedou sovětu!“⁹⁷ Pavel se z přesvědčení sladkostí ani nedotkl, protože je táta vzal a nezaplatil, řekl „Tak ať nedělá, co se nemá! Myslí si snad, že když je předsedou, že si může dovolit všechno?“⁹⁸

Během téhož setkání rodiny byl Pavlíkovi nabízen alkohol, který jako správný pionýr odmítl. Ostatní muži z rodiny se mu vysmívali, on však trval na svém.

Z tohoto díla přímo číší jeho záměr, kterým bylo z Pavlíka udělat vzor hodný napodobování ostatními dětmi.

7.3.2. V.G. Gubarev – Павлик Морозов, драма в четырёх действиях и семи картинах

V tomto dramatu se autor v mnohém přidržíval osnovy příběhu, který napsal o několik let dříve, přestože obsazení osob není zcela shodné. Také význam a důležitost některých osob byly pozměněny.

Například Pavlíkova matka Taťána se ve hře objevuje mnohem častěji. Je zde zvýrazněn její mateřský cit, a to především vůči Pavlíkovi, na kterého je velmi pyšná. Také její synové, Pavlík s Feďou, se k ní chovají více jako ke své milované mamince v porovnání s předešlou novelou. Taťána si zde stěžuje své kamarádce Xénii (nová osoba, která nebyla v předešlém příběhu) na svého

⁹⁷ GUBAREV, V., *Pavlík Morozov*, Praha 2000, s. 28.

⁹⁸ GUBAREV, V., *Pavlík Morozov*, Praha 2000, s. 28.

manžela Trofima. Dokonce se za něj stydí, když zjistí, že vydává falešná potvrzení a zároveň lituje Pavlíka, který se trápí kvůli tomu, že udal svého otce.

Také Pavlíkova učitelka, Zoja Alexandrovna, zastává v této hře větší roli, než jakou měla v novele. Zoja Alexandrovna darovala Pavlíkovi na konci školního roku knihu za to, že se učil ze všech dětí nejlépe a přála si, aby se tak dobře učily i ostatní děti. Považuje Pavlíka za velmi chytrého a nadaného chlapce, který by měl podle jejího názoru jít studovat vysokou školu. Taťána je tímto nápadem nadšená, avšak Trofim se mu vysměje. Učitelka později žádá předsedu vesnického sovětu Trofima, aby jí dal peníze na opravu školní budovy. Ten však její prosbu zamítá a své odmítnutí zdůvodňuje tím, že sovět nemá na opravu školy dost peněz. Dokonce kdosi učitelce vyhrožuje, že pokud bude i nadále agitovat pro kolchoz, tak se nedožije podzimu. Ona však nechce opustit vesnici kvůli Pavlíkovi.

Jak se dozvídáme z úst Danily, ve vesnici byl založen pionýrský oddíl a za vedoucího tohoto oddílu byl vybrán Pavlík, což velmi rozčílilo Trofima. Negativní vztah Trofima vůči sovětské vládě je demonstrován i v následující příhodě – Vasil Potupčik si přišel za předsedou Trofimem postěžovat na kulaka Kulukanova, že přestože u něj rok řádně pracoval, tak od něj kromě stravy nedostal za svou práci zaplacení. Potupčik doufal, že předseda sjedná náležitou nápravu, ale Trofim se Kulukanova zastal. Potupčik Trofimovi vyčte, že podporuje kulaky tím, že v dokumentech mění jejich majetkový status. Trofim se však ohradil výrokem, že on sám je vlada a že má v tajemníkovi okresního výboru Zacharkinovi vždy zastání. Potupčikovi se ale nelíbí, že se předseda staví proti lidu, který si ho sám vybral. Jak z předešlého vyplývá, Trofim je zde znázorněn jako ryze záporná osoba.

V jiné části se pře Pavlík s Kulukanovem o důležitosti a významu kolchozu. Pavlík se mu snaží vysvětlit, že je potřeba, aby každý nemyslel jen sám na sebe, ale i na ostatní. Dobře všem může být podle jeho názoru jen díky společnému vlastnictví v kolchoze.

Z výše uvedeného vyplývá, že toto drama je upravenou verzí dříve vydané novely.

7.3.3. S.P. Ščipačev –Павлик Морозов, поэма

Již forma literárního díla, kterou je poéma, napovídá, že je kniha určena starším dětem, či mládeži. Velká část poémy je věnovaná popisu přírody a prací konaných v různých ročních obdobích. V této poémě je kladen velký důraz na popis kladů Stalina, strany a socialismu. Je zde vyzdvihován také pokrok, kterého se prostřednictvím kolektivizace v budoucnosti dosáhne.

Z formálního hlediska je poéma napsána ve strofách převážně o čtyřech až šesti verších. Základem je poměrně pravidelný třístopý amfibrach (tzn. tříslabičná stopa s přízvukem na druhé slabice), místy doplňovaný či prokládaný jambem nebo trochejem (většinou ve čtvrtém verši strofy).

Fabule poémy je do značné míry velmi podobná fabuli novely, liší se však syžet a forma jeho zpracování. Některé postavy jsou zde jiné, či téměř shodné, avšak jinak pojmenované.

Děj poémy začíná tím, že na schůzi gerasimovského vesnického sovětu přijíždí pracovník okresního výboru Zimin. Tato postava se z velké části shoduje s postavou Dymova, která vystupuje v novele Vitalije Gubareva. Oba jsou horlivými pracovníky okresního výboru, kteří bojují s kulaky a podporují zavedení kolchozu v Gerasimovce. Oba také žijí po dobu návštěvy u otce Pavlíkovy kamarádky Moti – v Gubarevově novele se jedná o Potupčika a v poémě o Jegora. Samotný Pavlík vnímá jak Potupčika (v novele), tak Jegora (v poémě) jako svého hodného strýce. V podstatě se opět jedná o tutéž osobu, která je jen jinak pojmenovaná. V souvislosti s podobou Zimina a Dymova dochází také k velmi podobné situaci. V Gubarevově novele jde v noci Pavlík do domu strýce Potupčika za Dymovem, aby mu řekl, že viděl svého otce, jak vystavuje falešné potvrzení. Dymov je na Pavlíka pyšný a vidí v něm skvělého komunistu. V poémě jde Pavlík v noci do domu strýce Jegora, ve kterém přechodně bydlí Zimin. Pavlík Ziminovi řekne, že viděl kulaka Rogova, jak ukrývá do stohu pušky. Zimin opět vidí v Pavlíkovi nadějného komunistu, který se může svou pílí dostat až do Kremlu.

Další postavou, která však nevystupuje v Gubarevově novele, je kulak Rogov, který zde zastává roli zlého kulaka. Kulak Kulukanov, důležitá postava

Gubarevovy novely, zde také vystupuje, avšak v mnohem menším rozsahu. Jeho zápornou roli v poémě přebírá již zmíněný kulak Rogov. Ten je zde vylíčen jako starší muž, který měl před tím, než mu znárodnili majetek velké bohatství a tomu odpovídající moc. Stejně jako Kulukanov v novele, i on platí Trofimovi peníze za falešná potvrzení. Další podobnost je možné rozpoznat v následujících dvou příhodách. V novele vidí Pavlík svého bratrance Danilu, dědu Sergeje a Kulukanova, jak spolu schovávají obilí. Dále z novely vyplývá, že se na Pavlíkově vraždě podíleli právě tito tři muži, protože se báli Pavlíkova udání. V poémě zahlédl Pavlík Rogova, jak ukrývá pušky. Ten si ho všiml a Pavlíkovi vyhrožoval smrtí, pokud se někomu zmíní o tom, co viděl. Z popisu vraždy chlapců je zřejmé, že je zabil Danila spolu s nejmenovaným starším mužem – tím však mohl být buď dědeček Sergej, o kterém se autor v poémě vůbec nezmiňuje, nebo právě kulak Rogov, což spíše vyplývá z obsahu poémy.

8. Sociologický průzkum

Výzkumné středisko ROMIR provedlo na začátku roku 2002 sociologický průzkum, který se týkal vztahu Moskvanů k dětskému hrdinovi Pavlíku Morozovovi. Celkem bylo dotázáno 500 Moskvanů ve věku od 18 let.

Podle výsledků průzkumu uvedla téměř polovina respondentů, že znají Pavlíka Morozova jako pionýra, který udal svého otce. 24,3 % dotázaných nazvalo Pavlíka pionýrem-hrdinou a účastníkem Velké vlastenecké války. Pouze 2,8 % Moskvanů o Pavlíkovi vůbec neslyšelo a přibližně 10 % zapomnělo, kdo to byl.

Podle většiny dotázaných se Pavlíkův čin dá vysvětlit ideologickými motivy. Takového názoru je 44,9 % respondentů. 16,9 % Moskvanů si myslí, že byl Pavlík někým ovlivňován a 13,1 % respondentů předpokládá, že ho k udání otce přiměly rodinné okolnosti.

Téměř každý pátý Moskvan nevyklučuje, že by mohl jednat stejně jako Pavlík Morozov. Přestože jednoznačně kladně odpovědělo méně než 1 % dotázaných, 21,5 % řeklo, že by to samé mohli udělat v závislosti na okolnostech. V žádném případě by jednání Pavlíka nezopakovalo 62,6 % respondentů.

Na závěr ROMIR uvádí odpovědi na otázku, která se týká dětských politických organizací v Rusku. 17,8 % Moskvanů si myslí, že takové organizace Rusko potřebuje. Většina dotázaných, více než 60 %, uvedlo, že na dětské organizace nesmí mít politika vliv.

ROMIR je největší holdingovou společností, která se specializuje na průzkumy různých sfér života společnosti. Marketingové průzkumy tvoří 95 % z celkového množství realizovaných projektů. Společnost ROMIR provádí průzkumy v patnácti zemích a je největší společností svého druhu v Ruské federaci. Byla také vyhlášena nejlepší společností zabývající se průzkumem pro rok 2007.

Průzkum byl uveřejněn dne 9. dubna 2002 na níže uvedené internetové adrese.
<http://pda.lenta.ru/russia/2002/09/04/pavlik/>

9. Závěr

Skutečná postava Pavlíka Morozova je obestřena záhadným tajemstvím, které se snažilo odkrýt několik spisovatelů. Ve své práci jsem uvedla několik možných variant Pavlíkova příběhu. S největší pravděpodobností se však nikdy s naprostou jistotou nedozvíme kdo a z jakých příčin tohoto chlapce zavraždil. Očití svědci jsou již mrtví a různé materiály mohou být zfalšovány za účelem dokázání určité verze. Je zvláštní, že jediné, co o tomto chlapci s jistotou víme je, že existoval jistý Pavel Trofimovič Morozov, který byl se svým mladším bratrem Feďou zavražděn v lese na začátku září r. 1932. Ostatní fakta jsou z důvodu existence několika možných verzí sporná. Nejpravděpodobněji se jeví názor Jurije Družnikova, který tvrdí, že ve vraždě chlapců sehrála svou roli socialistická propaganda, tedy že Pavlíkovými vrahy nebyli jeho příbuzní.

Faktem je, že vykonstruovaná a ideologizovaná postava a příběh Pavlíka Morozova měly významný vliv na výchovu sovětské mládeže a pro mnoho generací se staly vzorem. Podle potřeby poupravený příběh zavražděného chlapce posloužil sovětské vládě, prostřednictvím velmi důkladně zpracované propagandy, pro znázornění chování, které se mělo stát samozřejmým.

Cílem sovětské vlády bylo podrytí všech tradičních hodnot uznávaných v dobách bývalého carského zřízení a jejich nahrazení jedinou nezpochybnitelnou hodnotou - státem. Poté, co Sovětský svaz perzekvoval církve, zůstala poslední tradiční hodnotou rodina. Na Pavlíkově vzorovém příkladu se děti učily, že je správné a chvályhodné nebát se udat i vlastní příbuzné a vždy upřednostnit zájmy státu před vším – i před rodinou. Díky masové propagandě Pavlíkova hrdinského činu se sovětským dětem dostalo do podvědomí, že na udávání není nic špatného, dokonce naopak, že je to nutné a správné. Pavlíkův příklad měl demonstrovat, jak moc je nebezpečné krást státní obilí, protože se nikdo nemůže spoléhat ani na loajalitu své vlastní rodiny.

Na vývoj mentality sovětského člověka měl nesporně kromě jiných důležitých faktorů významný vliv i fenomén udavačství, jehož symbolem se stal právě Pavlík Morozov.

10. Seznam použité literatury

GENČIOVÁ, M., *Výbor z ruské a sovětské literatury pro děti a mládež*, Praha 1980.,

GUBAREV, V., *Pavlik Morozov*, Praha 2000.,

MAKARENKO, A.S., *Spisy 5 – Obecné problémy teorie pedagogiky - Výchova v sovětské škole*, Praha 1954.,

THÉR, J., *Básně*, Praha 2003, s. 90.,

ZAHRÁDKA, M., *Dogmata a živý literární proces*, Olomouc 1992.,

ВОЛК, Е., *Подвигу жить!*, Москва 1967, с. 51.,

ГУБАРЕВ, В.Г., *Павлик Морозов; Драма в четырех действиях, семи картинах*, Москва 1953.,

ДРУЖНИКОВ, Ю.И., *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*, Москва 1995.,

ЛЕОНТЕВА, С.Г., *Литература пионерской организации: идеология и поэтика*. [диссертация], Тверь 2006.,

ЩИПАЧЕВ, С.П., *Павлик Морозов; Поэма*, Москва 1950.,

Internet:

<http://pda.lenta.ru/russia/2002/09/04/pavlik/>

<http://news.pravda.ru/society/2003/09/20/55133.html>

<http://www.radiomayak.ru/doc.html?id=34753&cid=44>

<http://www.inosmi.ru/print/164157.html>

<http://www.svoboda.org/programs/far/2002/far.093002.asp>

http://lamo.narod.ru/hobbi/articles3_hobbi.html

<http://demography.narod.ru/maxreed/pm2.html>

<http://nationalism.org/pioneer/pmorozov.htm>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Pav%C3%ADk_Morozov

11. Seznam příloh

Příloha č. 1 – Skupinová školní fotografie, na které je znázorněn Pavlík ve své skutečné podobě

Příloha č. 2 – Uměle vytvořená fotografie Pavlíka Morozova

Příloha č. 3 – Místo v lese, na kterém bylo 6. září roku 1932 nalezeno tělo Pavlíka Morozova

Příloha č. 4 – Fotografie pořízená při natáčení filmu *Бежин луг*

Příloha č. 5 – Bronzový pomník Pavlíka Morozova, který stál do roku 1991 v Moskvě

Příloha č. 6 – Matka Pavlíka Taťána Morozová a jeho bratr Alexej; fotografie byla pořízena při soudním procesu s Pavlíkovými vrahy

Příloha č. 7 – Obal knihy Jurije Družnikova *Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова*

Příloha č. 8 – Bývalý informátor a pracovník OGPU Ivan Potupčik, rok 1981

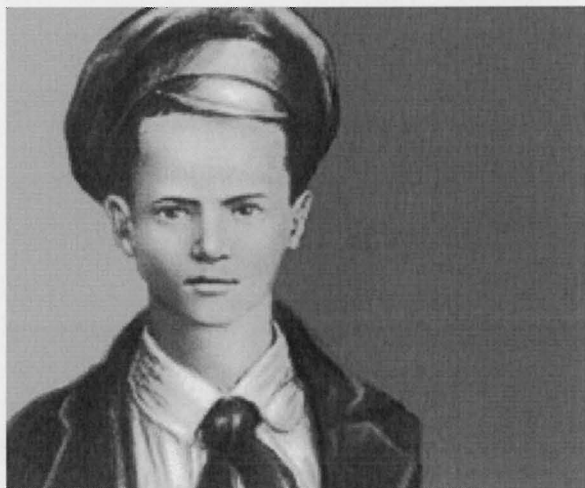
Příloha č. 9 – Nový hrob, ve kterém jsou pohřbeny ostatky bratrů Morozovových

Příloha č. 10 – Bývalý pomocník zplnomocněnce zvláštního oddělení Tavdínské oblastní správy OGPU Spiridon Kartašov, rok 1982

Příloha č. 1

Příloha č. 2

Příloha č. 3

